

G. M. Cantacuzino s-a născut la Viena în luna mai a anului 1899. Și-a petrecut copilăria pînă la vîrsta de 10 ani în orașul natal. Studiile secundare le-a urmat în orașele elvețiene Montreux și Lausanne iar bacalaureatul l-a obținut în anul 1916 la Liceul Sf. Sava din București. Anii 1917 și 1918 i-a petrecut în război, mai întîi ca voluntar în arma artileriei, apoi cu gradul de sublocotenent pe front. A fost demobilizat la Iași în noiembrie 1918, odată cu încheierea armistițiului. În timpul vacanțelor de vară; petrecute de regulă în țară, ca și în timpul scurt după demobilizare și pînă la plecarea spre Parisul visurilor sale de instruire în arta arhitecturii, G. M. Cantacuzino a cutreierat văile și dealurile Moldovei, exersîndu-și mîna în arta de a desena și picta; frumusețile locurilor și creației oamenilor au fost surprinse mai apoi în memorabile impresii de călătorie, descriind peisaje și monumente. A citit mult. A fost un autodidact prin excelență. Instalat la Paris la începutul anului 1919 a bătut de trei ori la porțile vestitei École de Beaux — Arts pînă cînd i-au fost deschise, în iunie 1920, fiind admis primul. În vacanța anului 1921, cînd putea fi socotit introdus în tainele arhitecturii, îl găsim ocupîndu-se de restaurarea bolților din încăperile palatului brîncovenesc de la Mogoșoaia. Ca arhitect putem spune deci că și-a început activitatea ca restaurator și admirator de monumente istorice, în ambianța cărora s-a simțit încîntat. „Cînd trăiam înăuntrul hotarelor parcului, față în față cu palatul la care lucram — spune el 15 ani mai tîrziu adresîndu-se Marthei Bibescu, proprietara de atunci a palatului — mă simțeam deținător al unui întins privilegiu: acela de a trăi într-o lume aparte, ferită de preocupările contemporane, lume a cărei singurătate era apărată de umbrele parcului, de cursul lin al unei ape încete și de virila armonie a arhitecturii de cărămidă și piatră”. Nimic nu i se părea pe atunci mai tulburător pentru spirit decît „sentimentul de fragilitate pe care i-l dădea acel decor cu prezumții de veșnicie”. În România de după primul război mondial, Mogoșoaia era văzută de el ca „o insulă a permanenței de veșnicie”, a „unei izbînzii a trecutului”.

Studiile sale de arhitectură, ca student al vestitei școli franceze, au durat nouă ani. Întinderea pe o atît de mare distanță de timp a studiilor s-a datorat, pe de o parte formației sale de arhitect autodidact, care suporta cu greu rigorile cerute de școală în ceea ce privește examenele și celelalte servituți ale situației de școlar și, pe de altă parte, faptului că, încă din anul 1920, își pusese în gînd să parcurgă — și în fapt i-a și parcurs — primii doi ani de studiu în unul singur, la capătul căruia a obținut titlul de „constructor”; după aceea a revenit în țară cu zestrea de „cunoștințe arhitecturale precise”, dedicîndu-se artei de a construi și picta. Viața de student s-a completat astfel cu îndeletnicirea de constructor. În 1923 a înființat la București un atelier de arhitectură, în colaborare cu inginerul Schmidigen, proiectînd și executînd deosebit de valoroasa clădire Banca Crisoveloni de pe strada Lipsani din București; s-a ocupat, totodată, cu redactarea unei serii de studii teoretice de arhitectură veche românească, printre care *Meditație la Comana, Iașut în arhitectura românească, Arhitectura în România*, precum și a unui amplu studiu „*Paladio essai critique* (avec douze dessins de l'auteur), scris la Paris și Vicența în 1928 și publicat la București de Cartea Românească în 1929. Aceeași editură i-a publicat, în anul 1928, cartea *Pătrar de veghe*, reunind o serie de note de călătorie asupra cîtorva din renumitele centre ale civilizației orientale: Persepolis, Beyrut, Balbek, Aman, Ierusalim, Bagdad, Ispahan, Damasc, Palmyra, Nazaret, Djerah și multe altele.

Stabilit definitiv la București, în anul 1930, după obținerea titlului de arhitect diplomat dat de guvernul francez, G. M. Cantacuzino a desfășurat o prodigioasă activitate pe trei planuri distincte:

— arhitect al unor valoroase edificii publice;

— pasionat cercetător și eseist de talent al trecutului spiritual al poporului român;

— remarcabil desenator și pictor, îmbinînd astfel acele calități ce erau necesare unui adevărat artist al Renașterii (uomo universale).

Lăsînd de o parte opera sa de arhitect — deosebit de valoroasele clă-

diri, cum sînt Banca Crisoveloni, deja amintită, o serie de vile la Eforie Nord, hotelul Rex de la Mamaia, blocul Krețulescu de pe Calea Victoriei, imobilul cu apartamente de pe strada Dionisie Lupu, imobilul Institutului de proiectări energetice de pe Bd-ul Carol și multe altele — vreau să insist mai ales asupra operei sale scrise, închinată vechilor vestigii ale civilizației și culturii materiale de pe pămîntul patriei. Subliniînd cu insistență interesul pe care trebuie să-l deștepte în conștiința noastră zestrea pe care ne-au lăsat-o moștenire strămoșii, G. M. Cantacuzino s-a preocupat de tot ceea ce a făcut parte din procesul nostru de formație „parte vie din credința sufletului colectiv românesc, moștenire pe care ne putem bizui pentru a înțelege, ce am fost și ce vrem și putem să fim mîine”.

G. M. Cantacuzino a lăsat drept mărturie a admirației și înțelegerii sale față de monumentele noastre de arhitectură două volume: *Arcade, jiride și lespezi și Izvoare și popasuri*, și, deosebit de acestea, o serie de studii publicate, între 1934 și 1946, în revista Fundațiilor Regale și în *Viața Românească* dar, mai ales, numeroase articole și note tipărite, între 1939 și 1947, în cele opt caiete ale revistei „Simetria” (editată de Cartea Românească), al cărei suflet a fost în realitate el, ca redactor principal și cel mai fecund dintre toți colaboratorii, printre care s-au numărat și cîteva din personalitățile de seamă ale culturii românești: Tudor Vianu, Mihai Ralea, Ion Pillat, Petru Comarnescu, Mac Constantinescu, Em. Ciomac, Octavian Doicescu, Matyla Ghika, P. E. Miculescu ș.a.

Prima carte, *Arcade, jiride și lespezi*, publicată în 1932, cuprinde 20 de articole care au constituit tot atîtea conferințe ținute, în anii 1930 — 1931, la radio, conferințe redactate într-un stil curgător, pe alocuri cu ritmuri poetice, mici monografii dedicate cîtorva din cele mai reprezentative monumente românești de arhitectură. Toate aceste articole sugestive au darul de a ne transmite peste veacuri o mare și puternică emoție spirituală. Ceea ce ne atrage, ne surprinde plăcut și ne încîntă citind paginile dedicate unui anumit monument, sînt digresiunile și considerațiile instructive pe care le face asupra arhitecturii

și artei în general, înainte de a prezenta trăsăturile particulare ale monumentului menționat în titlu. Astfel, pînă să se ajungă la pagina în care începe a reda lămuriri asupra Bisericii Antim din București, menționată cu titlu, în opt din cele 13 pagini ale întregului articol se vorbește de arhitectura veche, care, ca parte integrantă a istoriei, a fost exploatată ca o carieră din care mulți arhitecți și-au însușit numeroase elemente necesare imaginației lor; se subliniază ideea că fiecare popor trebuie să-și găsească în el însuși particularitățile și însușirile care să-l distingă; constată în treacăt că vremurile creatoare au fost îndeobște nemiloase și disprețuitoare față de trecut; filozofează asupra credinței și îndărătniciei omului de a lucra cu pasiune, realizînd opere care sînt pieritoare — știind că sînt pieritoare; critică apoi înfățișarea cartierului în care se găsește Biserica Antim cu „străzi fără perspectivă, case fără stil, piețe fără fîntîni”. În context, conchide că orașul București, în totalitatea lui, este compus din trei orașe suprapuse, dar nu ca Histria sau Troia, sub pămînt, ci vizibil la lumina soarelui în orice cartier și anume: „Bucureștiul arhaic cu case joase, străzi liniștite, grădini umbrite, oraș patriarhal fără pretenții, care și-a avut rostul și frumusețea lui; pe urmă orașul dezordonat și vulgar al bogăției pripite, cu toate stilurile, cu toate pretențiile și vanitățile nedreptățite și, în sfîrșit, orașul de mîine, cu case moderne, cu bulevarde largi, parcuri și piețe, orașul îndreptat spre rezolvarea marilor probleme sociale, călăuzit de idei umanitare”, acel oraș care putea să devie, credea arhitectul de atunci, „o capitală a cărei estetică nouă urma să fie emanația unui suflet capabil să privească spre viitor”.

Ceea ce n-a putut să prevadă atunci arhitectul este starea orașului în perspectiva timpului, oraș care avea să cadă pradă buldozerelor unui paranoic ce a ras pînă la fața pămîntului aproape o treime din suprafața construită a urbei cu locuințe solide, clădiri administrative reprezentative și monumente istorice de mare valoare, arhitecții și oamenii noștri de cultură nefiind în stare să le apere.

Cel de al 2-lea volum, *Izvoare și popasuri*, tipărit în 1934, cuprinde 23 de articole, toate menite să facă înțeleasă întreaga fizionomie a sufletului românesc. Sînt înfățișate o întregă serie de creații dintre cele mai reprezentative sau specifice popoului român: peisaje, fîntîni, biserici, hanuri, argintării, creștături în lemn, ceramică, țesături și scoarțe, stiluri arhitecturale, meșteșuguri, încheind cu Mănăstirea Văcărești, testamentul artei tradiționale; toate la un loc reprezentînd contribuția valoroasă a unui istoric dotat cu harul literaturii

la lămurirea genezei artei românești pe care o analizează în totalitatea genurilor ei cu adîncă înțelegere și prețuire.

Potrivit celor arătate la începutul acestei note biografice, G. M. Cantacuzino și-a început activitatea de arhitect cu o lucrare de restaurare la palatul de la Mogoșoaia. După o carieră strălucită de arhitect constructor, creator și realizator de multe și valoroase edificii, între anii 1949 și 1956 a activat ca salariat în cadrul Direcției Monumentelor Istorice, contribuind la completarea listei monumentelor istorice și la realizarea unor lucrări de restaurare a monumentelor religioase din nordul Moldovei. Ultimii trei ani, cît i-a mai fost dat să trăiască, i-a petrecut în casa Mitropoliei Iașilor, redactînd un proiect pe care l-a și realizat: două corpuri de clădiri între o scară monumentală cu paliere largi și fîntîni, care mărginesc, închizînd spre Valea Bahluiului, marea curte din fața bisericii metropolitane. Cu această lucrare, concepută în stil palladian, a încercat — cîm spunea el — să pună „un accent latin pe fața gravă a vechiului oraș moldovean” pe care l-a îndrăgît mult, l-a înfățișat în pagini înflăcărâte, în imagini deosebite și în care, pe neașteptate și prea de timpuriu, și-a dat și obștescul sfîrșit la 1 noiembrie 1960.

Revenind asupra talentului de scriitor pe care îl apreciez în mod deosebit, doresc să precizez că articolele și eseurile, redactate de artistul universal care a fost G.M. Cantacuzino, nu se rezumă numai la monumente românești. Autorul lor a îmbrățișat și alte realizări și priveliști din întreaga lume artistică, felui cum le prezintă este însă același, sugestivă făcînd dovada unei adînci simțiri de poet.

Iată, ca încheiere, cîteva fragmente din paginile cele mai frumoase rămase de la el, dedicate Atenei și Acropolei.

„Atena, în limpezimea luminii sale, pare eliberată de orice contingente istorice. Dincolo de actual și deasupra trecutului ea a păstrat din măritia ei esențialul. Pacea ei nu e făcută din uitare, nici frumusețea ei din pitoresc. Uzura timpului n-o poate atinge. Deopotrivă de limpede ca și lumina ei îi e și sufletul. Tot ce a fost spus de pe acest promontoriu trezește în noi devenirea. Acropole se înalță deasupra acoperișurilor joase ale orașului, ca fruntea gînditoare a umanității, frunte binecuvîntată de zei.

Pe cînd Coryntul nu mai e decît un cîmp lîngă mare cu cîteva coloane uzate de vînturi, pe cînd Sparta a fost nimicită și Siracuza n-a păstrat ca cheazășie a lungului său trecut decît treptele teatrului său printre pietrele căruia cresc trandafiri purpurii, [...] pe cînd Roma a reintrat cu vioiciune

în hora treburilor pămîntești și Alexandria și-a pierdut mormintul marelui său ctitor [...] pe cînd atîtea alte cetăți nu mai sînt decît nume, Atena rămîne în neprihănită ei armonie întruchiparea a tot ce a fost mai aproape de zei din frămîntările și din avînturile veșnicului suferind suflet omenesc.

La picioarele Acropolei orașul se întinde umil azi ca și altă dată, sub stratul de trandafiri veșted al acoperișurilor de olane din care răsare semnul închis al chiparoșilor. Casele sînt albe și anonime ca pietricelele aruncate de talazuri pe țărături și e firesc ca în valea împrejmuată de umbra străvezie a măslinilor, totul să fie șters și umil, iar mai umilă decît cea mai modestă casă, într-o piață mică își dezvoltă armonia minoră vechea mitropolie zidită din firimituri de ruine [...] cupolele ei, mici, lucrate cu o gingășie de olar, par a se teme de acel semn absolut al veșniciei [...] Adevărata cupolă domnește pe Bosfor, Justinian, în marea său orgoliu, a zidit un cer al lui pentru reculegerea imperialelor sale rugăciuni. Sfînta Sofia atrage armonia cerului sub cupola ei, Partenonul, în plină lumină, dă spațiilor cerești semnificația lor. Sfînta Sofia pare a rezista pe dinafară presiunii cosmice, partînd cerul și timpurile. Partenonul nu face nici o sforțare. E liber, organizat pentru a primi lumina, nu luptă dar domnește și misterul lui e în nuanțe de forme. Făcut pentru a fi privit pe dinafară, pentru a organiza prin ritmul coloanelor sale ritmul procesiunilor, pentru a proslăvi ordinea și armonia ca o binecuvîntare, Partenonul e slobod de drame istorice. Nici distrugerile, nici mutilările nu i-au atîns esența armoniei. Construit pentru a dura veșnic, accidentele distrugerii l-au liberat, spre puritate, de toate elementele dramatice. Doar cîteva metode mai schițează imaginea unei mișcări.

Trecînd într-o zi pe corabia lui, Justinian privind Partenonul exclamă: „*Inculpabilis Antiquitatis*”. Duioasă și patetică vorbă a acestui pasionat de măreții care ținea întocmai una dincolo de realizabil. Căci Sfînta Sofia e o sfidare. Cutezanța acestei cupole și azi ne înspăimîntă.

Sfînta Sofia e imagine arhitecturală a cerului, Catedralele Evului Mediu sînt dramatica întruchipare a pasiunii religioase. Cupolele persane acoperite cu un smalț mult mai albatru decît cerul par accidentale în violetul deșerturilor stîncose. Partenonul e necesar priveliștii, luminii cerului, mării, norilor călători. El organizează priveliștea. Totul pare a fi dispus în funcția armoniei sale, care nu e decît armonia însăși. Căci munții, marea, insulele, cît se poate întinde

privirea, toate și-au luat însemnătatea și semnificația în funcție de el.

.....
La picioarele marelui promontoriu se întinde orașul, cu muzeele, grădinile, piețele, cu viața zilnică și vîltoarea vremii și colbul lumii. Dar în acest oraș mai este un loc nespus de recules. — E cimitirul antic, ceramicul. În blîndețea părăsirii se înalță pietrele funerare. Moartea e primită acolo ca o încheiere firească și bună, fără groază, fără revoltă, parte mărunță din armonia generală. La umbra unui măslin înconjurat de ierburi parfumate, puțin de o parte de alea principală, stă basorelieful unei ființe. E o față cu părul neacoperit. Și obrazul și corpul exprimă tinerețea. Corpul e puțin aplecat, ca în mers. Faldurile rochiei au puritatea canelurilor. Ea ține în mîna un ulcior cu apă lustrală. Obrazul ei e de copilă, cu bărbia rotundă și fruntea seni-

nă. Nu suride. Tristețea îi e abia mărturisită prin mersul care pare apăsător și greu ca al unei ființe îngîndurate. Această stelă funerară exprimă atitudinea antichității eline în fața morții, fără teamă de dînsa, dar fără dispreț pentru viață.

Acest chip de față e un corolar la semnificația Partenonului. Ceea ce era supremă armonie și desăvîrșită frumusețe sus, jos, în oraș, în viața cea de fiecare zi, pe planul uman era încă frumusețe și cuviință. Pentru ca Partenonul să fi fost posibil a trebuit o serie nesfîrșită de iete de-a lungul zilelor și a veacurilor, care să pășească îngîndurate spre temple, ducînd apa lustrală, a trebuit un popor întreg pentru care frumusețea a fost o credință autocuprinzătoare. Vorbind cu mîndrie de capitala lor, Persanii spuneau altădată: Ispahan, jumătatea lumii. Noi vom spune azi: Atena lumea toată, căci armonia ei lumii întregi a fost împărțită“.

SUMMARY

The article includes interesting data about architect G.M. Cantacuzino's training and remarkable activity, carried on three different plans: as an architect of several valuable public edifices (the Crisoveloni Bank, the Institute of energetic designs on Carol Bulevard, the Krețulescu block-of-flats on Victoria Road, all of them in Bucharest; the Rex hotel at Mamaia and villas at Eforie Nord etc.); as a passionate researcher and a gifted essayist of the Romanian people's spiritual past, as a remarkable designer and painter, embodying the qualities of a real artist of the Renaissance (*uomo universale*).

The artistic and architectural harmonies expressed in the edifices built are also to be found in the volume: *Arches, Niches and Slabs* or the one entitled *Sources and Healing Places* which constitute a proof of G. M. Cantacuzino's admiration and understanding of the Romanian monuments of architecture, the author of the article concludes.

Palatul Mogoșoaia, unul din ansamblurile istorice restaurate de G. M. Cantacuzino. (Foto Adrian Alessiu)

